

35 jaar BMP-tellingen in de Hekslootpolder

Afname van weidevogels en pogingen om het tij te keren

In 1996 schreef Tom van den Boomen in de Fitis: 'De algemene weidevogelsoorten doen het onveranderd goed in de Hekslootpolder. De Kievit zit dit jaar weer boven de 100 broedparen en is onze talrijkste broedvogel. De aantallen van deze soort zijn zeer stabiel door de jaren heen, namelijk rond de 100 broedparen [...] De Grutto neemt een bijzondere plaats in onder de weidevogels in de Hekslootpolder. Het afgelopen jaar was hij met 74 paar aanwezig, een absoluut recordaantal. Vanaf het begin van onze tellingen in 1983 tot 1992 was de Grutto een broedvogel met vrij constante aantallen van rond de 35 broedparen. Vanaf 1992 neemt de soort echter spectaculair toe via 42, 47, 61 tot 74 paar in 1995, waarmee deze soort lijkt te profiteren van de nestbescherming die in 1989 startte'. (bron 2)

Kieviten en Grutto's zijn er nog steeds in de Hekslootpolder, maar bij verre na niet meer in de grote aantallen broedparen die Tom beschrijft. Tijdens een wandeling door de Hekslootpolder vallen nu vooral de grote aantallen ganzen, eenden en meeuwen op. De Klutenplas en de eilandjes bieden een geschikte broedplaats voor tientallen Kokmeeuwen en Kluten en ook enkele Vissdiefjes. Voor de eeuwwisseling broedde die soorten niet of nauwelijks in de Hekslootpolder. In de rietkragen zingen nog altijd Kleine Karekieten, Bosrietzangers, Rietzangers, Rietgorzen en, na jaren van afwezigheid tijdens BMP-tellingen, de laatste drie jaar ook weer een Snor. Blauwborsten brengen sinds 2000 hun jongen groot in de dichte bosschages van bra-menstuiken op de dijken. In de Hekslootpolder is in de afgelopen vier decennia veel veranderd. Sommige soorten profiteerden, andere namen in aantallen af of verdwenen.

In 2016 schreef Tom voor de Fitis een overzicht van 30 jaar BMP in de Hekslootpolder. Tom telde er al die 30

vogelstand die zich de afgelopen 35 jaar heeft voorgedaan in deze polder.

Zingende Rietzangers tijdens de BMP in de Hekslootpolder op 27 april 2021. Afbeelding overgenomen uit Avimap met toestemming van SOVON.

Weidevogels in Nederland en de Hekslootpolder

Weidevogels zijn van oorsprong vaak steppe- of strandbroeders, waar de vegetatie laag blijft en grote bomen en struiken ontbreken. In veel landen hebben zij hun weg gevonden naar weilanden die gecreëerd zijn voor de veeteelt. De weidevogels hadden hun bloeiperi-

ode in Nederland in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw toen de landbouw nog kleinschalig was. Daarna begon de ontwatering, de ruilverkaveling en de intensivering van het graslandgebruik en dit leidde tot een achteruitgang van alle soorten weidevogels. Nesten en jongen worden stuk gemaaid door steeds grotere tractoren met dito maaimachines. Het maaien vindt ook steeds eerder in het seizoen plaats. In het kort gemaaid gras kunnen de jongen weinig beschutting vinden tegen predatoren en velen vallen ten prooi aan roofvogels, kraaien en jagende zoogdieren. Tevens heeft de verarming van de vegetatie, door het grootschalig

Een GRUTTO Foto: Louis van Trigt

verbouwen van raigras, geleid tot een afname van veel soorten insecten die het voedsel vormen voor weidevogels en hun jongen. De Hekslootpolder is in zekere mate gespaard gebleven van deze veranderingen. Een boer als Kees Vink heeft bijvoorbeeld altijd vastgehouden aan het uitrijden van ruige stalmeest (dat beter is voor de bodemgezondheid dan drijfmest of kunstmest). Toch is ook in de Hekslootpolder, vanaf de jaren 90, sprake van een zeer sterke afname van de weidevogels. Vlak daarvoor namen de aantallen juist toe, deels door de inspanning van twee groepen nestbeschermers. Zij speurden de nesten op en markeerden ze met stokjes zodat, ondanks dat de boeren vroeg maaiden, de nesten tijdens deze werkzaamheden gespaard konden worden. Ook werden nestbeschermers geplaatst wanneer het vee het land in ging en dat voorkwam het vertrappen van veel nesten (bron 3). Door toename van de vossen in het gebied moest deze nestbescherming echter gestaakt worden, waarover verderop in deze tekst meer.

Steltlopers

Bij de start van het BMP in de Hekslootpolder in de jaren tachtig waren broedende Watersnippen (en ook Kempshanen) al een zeldzaamheid. Al voor de jaren negentig waren zij verdwenen als broedvogel. De aantallen Grutto, Schollekster, Kievit en Tureluur nemen over de gehele periode af. Deze vogels maakten nog wel een opleving mee begin jaren negentig. Met name bij de Grutto is dat duidelijk te zien; het aantal broedparen verdubbelde ten opzichte van 1985 tot 74 paren in 1995, maar dit aantal kelderde zeer snel weer tot minder dan 10, al in 2005 (zie tabel 1). De kortstondige toename van deze soort (en ook de Kievit, Tureluur en Schollekster in mindere mate) was waarschijnlijk in belangrijke mate het gevolg van

de eerder genoemde weidevogelbescherming. Maar de bouwprojecten in de Veerpolder en de Velselbroek, waarvoor in de directe omgeving veel areaal aan geschikt broedgebied verdween, kunnen mogelijk ook tot gevolg hebben gehad dat de vogels uitweken naar de Hekslootpolder (bron 1). Mark Kuiper geeft daarnaast aan dat in de jaren negentig een sterke concentratie van broedparen van weidevogels werd waargenomen als gevolg van toegenomen vossenpredatie (bron 6).

In 1989 startte Dirk Tanger met enkele vrijwilligers de nestbescherming op enkele percelen in de Hekslootpolder (bron 2). In 1995 en 1996 werd ongeveer 60 ha. weiland, bij 4 boeren, afgezoekt op nesten. In beide jaren werden ruim 100 nesten gevonden en gemarkeerd, of voorzien van nestbeschermers. Het percentage uitgekomen nesten nam door de bescherming toe en het aantal weidevogels steeg weer.

Overigens niet alleen de activiteiten van de boer en het gekui van het vee op het land vormden een bedreiging voor de nestelende vogels. In die tijd werd er namelijk ook al gesproken van vossen die steeds vaker werden gezien in de Hekslootpolder en daar op de weidevogels predeerden. De vossen leerden al snel dat bij de objecten, die de weidevogelbeschermers in het veld plaatsten, vaak een maaltje te vinden was. De predatie van de nesten nam dus, als onbedoeld gevolg van het markeren van nesten, juist sterk toe! De nestbeschermingsactiviteiten werden om die reden in 1997 gestaakt (bron 3).

Met de Kluten in de Hekslootpolder gaat het wel heel goed; zij hebben een prima broedplek gevonden op de eilandjes in de Klutenplas. Al sinds het begin van de jaren negentig broedden jaarlijks 2 tot 4 paartjes in de Heksloot-

polder. In 1997 werd de Klutenplas gegraven met daarin twee eilandjes. Dat leverde in de eerste jaren ongeveer 4 paren op. Tegen 2004 hadden de eilandjes door afkalving steile oevers gekregen en waren ze begroeid geraakt met vegetatie. In dat jaar werden de oevers weer glooiend gemaakt door vrijwilligers, werd de vegetatie verwijderd en wortelloek gelegd en werd dat bedekt met kiezels. Sindsdien is het aantal broedende Kluten sterk toegenomen tot een aantal van 16 paar in 2020.

Eenden, ganzen en zwanen

De eenden, ganzen en zwanen laten een meer divers beeld zien (zie tabel 2). Soorten als Zomertaling en Wintertaling, die bij aanvang van deze periode al schaars voorkwamen, zijn schaarse en onregelmatige broedvogels gebleven. De aantallen Slobeenden zijn duidelijk afgenomen.

De Wilde Eend maakte een duidelijke groei mee, halverwege de jaren negentig, maar hun aantallen zijn tegenwoordig lager dan bij de aanvang van deze tellingen in 1985. Daarmee volgt zij de landelijke trend. In de periode 1990 tot 2015 is de Nederlandse populatie namelijk met 30% afgenomen. In de ons omringende landen is die trend vreemd genoeg niet merkbaar. Een duidelijke oorzaak van de afname is niet makkelijk te geven; er wordt gedacht aan toe-

genomen problemen in de kuikenfase, bijvoorbeeld door predatie (bron 5). De Krakeend is juist sterk toegenomen in aantal; was het midden vorige eeuw een zeldzame eend, tegenwoordig kan hij op allerlei plekken en soms in grote aantallen worden aangetroffen. De Krakeend volgt hierbij ook een trend die tot ver over onze landsgrenzen merkbaar is. Waarschijnlijk profiteren Krakeenden van de verzoeting en het voedselrijker worden van veel oppervlaktewateren en mildere winters door klimaatverandering (bron 4).

Ook de aantallen ganzen zijn sterk toegenomen. De eerste Nijlganzen verschenen al in de jaren negentig als broedvogel in de Hekslootpolder. Hoewel er soms, in de wintermaanden, groepen van enkele tientallen in het gebied worden waargenomen, zijn de aantallen broedparen beperkt gebleven tot maximaal 7 in 2019. De Grote Canadese Gans heeft minder voet aan wal gekregen met in 2004 de eerste twee broedgevallen en in de jaren daarna is het aantal broedpaar ongeveer gelijk gebleven. Grauwe Ganzen zijn echter zeer sterk toegenomen en tegenwoordig vormen zij een van de meest opvallende vogels in de polder. De toename van ganzen volgt de landelijke trend. Die kan verklaard worden door veranderingen in de landbouw waar de huidige

Tabel 1: Territoria van steltlopers. De gegevens van voor 1990 kunnen enigszins afwijken van gegevens in andere publicaties. Voor 1990 is geïnventariseerd via de methode van Provinciale Waterstaat (PWS), daarna is gekozen voor het Broedvogel Monitoring Project (BMP) van SOVON. Bij PWS wordt gewerkt met een maximum en minimum, terwijl BMP één aantal geeft (bron 2).

	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Schollekster	32	19	21	9	10	8	7	3
Kievit	111	97	106	67	21	20	20	10
Kluut	0	0	1	3	11	7	8	16
Grutto	36	40	74	47	8	7	8	3
Watersnip	1	0	0	0	0	0	0	0
Tureluur	32	24	27	22	10	9	7	2

Tabel 2: Territoria van eenden, ganzen en zwanen										
	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020		
Zomertaling	2	0	0	1	1	0	0	0		
Wintertaling	1	1	1	3	0	1	0	0		
Slobeend	15	10	0	3	3	2	4	2		
Wilde Eend	32	33	53	47	48	52	42	22*		
Krakeend	1	6	7	9	9	16	17	24*		
Bergeend	11	8	11	12	6	5	6	5		
Nijlgans	0	1	3	1	3	5	3	5		
Grauwe Gans	0	0	0	2	3	4	7	97		
Knobbelzwaan	2	1	2	3	2	2	3	1		

* Deze gegevens zijn van 2019, de gegevens van 2020 ontbreken voor deze soort

weiden, vol voedselrijk raaigras, ook voor de ganzen een prima voedselbron zijn.

Zangvogels

De zangvogels die in de weilanden broeden, zoals Veldleeuwrik en Graspieper, zijn, net als de steltlopers, in aantallen achteruit gegaan (zie tabel 3). Het aan-

tal territoria van de Witte Kwikstaart is min of meer gelijk gebleven. Wellicht heeft dat er mee te maken dat deze vogels hun nesten niet in het gras maken maar broeden op de boerenerven, in het gemaalhuisje en aan de voet van het uitkijkplatform bij de Klutenplas.

De aantallen van riet bewonende zangvogels laat voor de Rietgors een toena-

GRAUWE GANZEN met jongen. Foto: Marcel Slaten

Tabel 3: Territoria van zangvogels										
	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020		
Veldleeuwrik	3	3	0	0	0	0	0	0		
Rietzanger	1	2	0	1	2	2	3	19		
Kleine Karekiet	4	12	19	18	13	11	5	10		
Bosrietzanger	1	1	0	1	2	2	3	1		
Snor	0	0	0	1	0	0	0	1		
Graspieper	7	4	1	0	1	1	1	3		
Rietgors	3	5	7	13	11	11	15	13		
Blauwborst	0	0	0	1	2	2	2	5		
Witte Kwikstraat	0	2	3	1	2	2	3	3		

me zien in de jaren tachtig en negentig die sindsdien gestabiliseerd lijkt te zijn. De Kleine Karekiet kende haar grootste aantallen rond de eeuwwisseling. Daarna namen de aantallen weer af.

Het aantal Rietzangers heeft over praktisch de gehele periode geschommeld tussen 1 à 2 paartjes. In de laatste paar jaar worden er veel meer geteld (22 in 2018, 17 in 2019 en 19 in 2020). Dit is in lijn met de landelijke trend en mede het gevolg van verbeterde omstandigheden in de wintergebieden (meer neerslag).

De Blauwborst is een vogel die rond de eeuwwisseling in de Hekslootpolder begon te broeden en het daar de laatste jaren goed doet met 3 tot 5 paren. Ook de landelijke trend voor deze vogel laat nog steeds stijgende lijn zien (bron 5).

Overige vogels

Een aantal andere typische broedvogels van de Hekslootpolder zijn nog interessant om te vermelden. Van de Roerdomp werd in 2005 en in 2012 een territorium vastgesteld. De Roerdomp is echter een zeer zeldzame verschijning in de Hekslootpolder en na 2012 zijn er

Fittis BMP Heksloot

nog geen 10 waarnemingen van Roerdampen in de Hekslootpolder doorgegeven via Waarneming.nl.

De Waterral ontbreekt in de lijsten van de jaren tachtig en negentig. Vanaf 2005 is er bijna jaarlijks een territorium vastgesteld. Ook in het voorjaar van 2021 is tijdens een BMP-telling weer een Waterral gehoord in de rietkraag bij de volkstuinten.

Van 1990 tot 1995 hebben jaarlijks één tot drie koppels Patrijzen een territori-

Tabel 4: Territoria van enkele overige soorten										
	1985	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020		
Roerdomp	0	0	0	0	1	0	0	0		
Waterral	0	0	0	0	1	1	1	0		
Patrijs	0	2	1	0	0	0	0	0		
Kerkuil	0	0	0	0	0	1	0	1		

Paartje SLOBEEND veilig achter het vossenraster. Foto: Marcel Slaterus

um gehad in de Hekslotpolder. Daarna zijn deze vogels nagenoeg verdwenen uit het gebied. Op Waarneming.nl zijn vanaf 1995 slechts 8 waarnemingen van Patrijzen doorgegeven (en dat waren geen territoriale broedvogels). De laatste waarneming dateert uit 2010. Ook dat volgt, helaas, de landelijke trend wat betreft het aantal broedparen van deze vogels.

De Kerkuil brengt al jaren achtereen succesvol jongen groot bij een van de boerderijen langs de Vergierde Weg. De nachtelijke leefwijze van deze vogel is natuurlijk de oorzaak dat de meeste bezoekers van de Hekslotpolder hem niet tegenkomen tijdens hun wandeling.

Weidevogelbescherming en het vossenraster

Sinds het voorjaar van 2018 wordt er gewerkt met het uitrasteren van percelen met schrikdraad en netten om vossen te weren. Dit is begonnen met drie

losse percelen van in totaal 10 ha. en beslaat in het voorjaar van 2021 twee gebieden van respectievelijk 10 en 40 ha. In de eerste jaren hadden we nog last van inbrekende vossen waardoor in het seizoen 2019 het hele bestand aan vogels, in één van de rasters, binnen een week was verdwenen. Een frappant verschijnsel was de acute verhuizing van de laatste weidevogels naar het grote raster aan de westkant van het voetpad. Deze vogels waren jarenlang redelijk veilig op een klein strookje land ten oosten van het voetpad tussen de Hekslot en de Liniesloot. Maar blijkbaar was dat een soort vluchtheuvel geworden die nu niet meer wordt geprefereerd.

Dit voorjaar (2021) is het aantal Kievieten weer iets toegenomen maar wat belangrijker is: alle nesten komen weer uit en er zijn veel jonge vogels te zien. De drie paar Grutto's hebben ook succesvol gebroed en kunnen hopelijk vliegvlugge jongen produceren.

Er is in ieder geval weer muziek in de polder en hopelijk kan de positieve trend doorgezet worden!

■ **Andries Kamstra en Marcel Slaterus**

Met dank aan Tom van den Boomen voor het leveren van zeer welkome aanvullingen en feedback op een eerdere versie van deze tekst.

Bronnen:

1. Tom van den Boomen en Coen Looy, Hekslotpolder, Weidevogeltellingen 1982-1989, Fitis, Volume 26 – Issue 2 p. 80-85 (1990)
2. Tom van den Boomen, De Hekslotpolder

- in 1995: broedvogelinventarisatie, nestbescherming en andere ontwikkelingen. Fitis, Volume 32 – Issue 1 p. 8-13 (1996)
3. Tom van den Boomen, Broedvogels van de Hekslotpolder. Toename en afname van verschillende groepen broedvogels tussen 1985 en 2015. (2016)
4. Keller, V. et al., (2020). European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona
5. Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018. Vogelatlas van Nederland. Broedvogels, wintervogels en 40 jaar verandering. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen
6. M. Kuiper. Balanceer act van hoog niveau; weidevogels en het veranderende landschap. In Vrije Vogels, Dynamiek in de vogelstand van Zuid-Kennemerland en Haarlemmermeer, p. 77-89

Drie (onder-)soorten Rotganzen

In Nederland onderscheiden we drie (onder-) soorten Rotganzen, namelijk de nominaat *Branta (bernicla) bernicla*, ook vaak Zwartbuitrotgans genoemd. Verder de Witbuitrotgans, *Branta (bernicla) hrota*, en de Zwarte Rotgans, *Branta (bernicla) nigricans*. De 'gewone' Rotgans is een reguliere doortrekker in onze regio met vooral in het voorjaar (februari-mei) mooie groepen naar noord trekkend langs de kust. Ook dit voorjaar werden er weer leuke aantallen doortrekende Rotganzen aan de kust gezien met bijvoorbeeld 1793 exemplaren op 21 maart 2021 langs Bloemendaal aan Zee. De Witbuitrotgans en Zwarte Rotgans zijn zeldzame verschijningen in onze regio. De Witbuitrotgans wordt af en toe opgemerkt in een groepje langs trekkende Rotganzen. Dit jaar vloog er op 13 februari een groep van maar liefst 16 exemplaren naar noord langs Bloem en over de Zuidpolder (zie ook de Waarnemingen rubriek elders in deze Fitis). Alleen op 6 januari 1996 is er wel eens een grotere groep in onze regio gezien met 19 exemplaren pleisterend bij de Zuidpolder. Dat jaar ook maar liefst 135 Witbuitrotgans vliegend op 27 februari bij de Zuidpolder! Dit voorjaar werden er verder op 20 februari 2021 (2 exemplaren), 24 maart, 9 en 13 april 2021 Witbuitrotganzen opgemerkt in groepen Rotganzen langs Bloem en/of de Zuidpolder. Een goed jaar dus voor deze (onder-)soort! Ook de Zwarte Rotgans was dit voorjaar van de partij! Vorig jaar was pas de eerste waarneming van deze (onder-)soort in onze regio op 17 mei 2020 (zie Fitis 56/nr. 2). Dit jaar vond Tom van Spanje een pleisterende vogel op 21 februari 2021 in de Inlaagpolder. Deze vogel zat in een groep Kolganzen en was de hele dag aanwezig. De volgende ochtend kon de vogel helaas niet meer teruggevonden worden. Op 23 maart 2021 ontdekten Michel Top en Han Buckx een Zwarte Rotgans, de derde dus voor onze regio, in een groepje Rotganzen die mooi dichtbij naar noord vlogen langs Bloemendaal aan Zee.